Göre Gábor Napok és Humorkonferencia

(Szőlősgyörök, 2016. május 27-28.)

Gárdonyi Géza és a kortárs írók – humor és társadalomkritika

(Vázlatos előadásterv)

Szeretnék köszönetet mondani Cs. Varga István tanár úrnak, hogy felhívta a figyelmem Keller Péter úr *Az élő Gárdonyi-arc* című könyvére, és arra bátorított, készítsek interjút a szerzővel. Keller Péter úrnak itt Szőlősgyörökön köszönetet kell mondanom a gondolatokat ébresztő könyvéért, a rendkívül informatív honlapért, amely Gárdonyi Géza életébe, baráti kapcsolataiba is betekintést enged, és nyugdíjas tanárként, és Gárdonyi-rajongó olvasóként szeretném megköszönni fáradhatatlan munkáját, remek előadásait, amelyekkel felidézi és őrzi dédapja emlékét.

Nagyon megtisztelő számomra, hogy itt lehetek Szőlősgyörökön, a Gárdonyi Géza-településen, Göre Gábor „szülőfalujában", hiszen tudjuk: *„Göre Gábor „szülei" Győre Gáspár és a versben is megénekelt Cságoly bácsi, szőlősgyöröki lakosok voltak. Győre Gáspár a nevet adta. Cságolyi bácsi bíró volt a faluban. Szerette a bort…*"(Keller: *Az élő Gárdonyi-arc*, 124.)

Na, de hogy kerülök én ide előadóként a III. Göre Gábor humorkonferenciára? Nem vagyok sem irodalomtörténész, sem kritikus, sem Gárdonyi-kutató, és bár magyar nyelv és irodalom szakos tanárként tanítottam általános-és középiskolában, főiskolán és egyetemen, a leghelyesebb, ha Gárdonyi Géza olvasóként határozom meg önmagam. Hiszen gyermekkoromtól legkedvesebb olvasmányaim az ő regényei voltak, így *A láthatatlan ember*, Az *Isten rabjai*, *Az egri csillagok*. Mindegyiket többször is elolvastam, mindig másért volt érdekes, izgalmas számomra. És nem csak számomra, hiszen gimnáziumunk, a kaposvári Táncsics Mihály Gimnázium diákja volt, két évvel járt felettem, Gilicze Gábor, a *Titkosnapló* egyik megfejtője.

Ha megkérdezzük ma a diákokat, mit olvasnak szívesen, az *Egri csillagok* című történelmi regény biztosan szerepel a felsorolásban, noha Gárdonyi 1899 végén kezdte folytatásokban közölni a *Pesti Hírlap*ban. És itt kell keresnünk az egyik titkot, amiért Gárdonyi Géza kortársai, az írók, a költők, a kritikusok is előbb utóbb rajongóivá váltak. Gárdonyi úgy szól az olvasókhoz, hogy mindenki megértette és sajátjának érezte az üzenetét. Mindenki másért, másban találta meg a saját Gárdonyiját, a neki útmutatást adó írót, költőt (lsd. Kosztolányi-idézet), aki ott és akkor hozzá szól, neki üzen a művein keresztül. Jacques Derrida (1930–2004) dekonstrukció-elmélete szerint a könyveket olvasva újraírjuk azokat, így olvasásunk közben új művek, új írók születnek a végtelenségig. Az olvasó feladata a zárt világ feltörése, a szöveg alkotóelemeinek újraalkotása, újraszövése. Minden olvasó a sorok között újraírja saját történetét, amely egyszerre azonos valamennyi olvasattal, és különbözik is tőlük. Tehát a befogadó, és az olvasó műveltségétől (is) függ az alkotás értelmezése, mert a szövegek olvasása egyben szövegek beírása a sorok közé, Gárdonyi a *Titkosnaplóban* így fogalmazott: „*Magunkat olvassuk a műben*" (53.)

Hivatkozhatnék itt hatástörténeti vizsgálatokra, irodalomértelmezésekre, az irodalmi modernség mibenlétére vagy az irodalmiság mindenkori intertextuális feltételezettségére, de egyet kell értenünk Keller Péter összegzésével, hogy Gárdonyi mindenkihez akart szólni, tanítani akart. A *Titkosnaplóban* így írt: *„A regény is tanítómester. (…) De nem ismeretközlő mester, hanem szív- és karakternevelő”* (67.) *„ Minden műnek akkora az értéke, amekkora rezgést kelthet a szívekben.*” (54.) Keller Péter szerint Gárdonyi. *„Nem tartozott a hétköznapi tanítók sorába. Már csak azért sem, mert számára a tanítói pálya nem ért véget Dabronyban. Tanított ő újságíróként és íróként egyaránt, sőt gyermekeit is ő nevelte.”*(Keller: Az élő Gárdonyi-arc, 229.)

Nézzük, a kortársai miért szerették, tisztelték:

Ady Endre: *„Tudom, hogy szerénységében bántom meg, ha Dickens nevét írom ide, de ő mégis egy szentségesen primitív, de magyar, de új Dickens vagy legalább bölcs derűjében hozzá hasonló.”* (*Nyugat*, 1912. 24. szám)

Kosztolányi Dezső: *„Gárdonyi Géza jelentős költő. Ami először feltűnik az olvasónak, az az egyenletes, sugárzó melegsége. Szelíd és egyszerű. Tárgyaival szemben pedig szerény, majdnem alázatos. Igénytelenül nyúl hozzájuk, és minthogy biztosan uralkodik rajtuk, hirtelenül felcsigázza igényeinket. .. Nagyon szeretem Gárdonyi Géza verseit.”(Nyugat,* 1914. 8. szám)

Schöpflin Aladár: *„ Szereti az embereit, gyönyörködik bennük, szépeknek és jóknak látja őket (…), nincs szemléletében sem harag, sem lázadás. Innen van bizonyos idilli vonás legtöbb írásában és még inkább innen van az a sokszor elbájoló gyöngédség, amellyel alakjait, életüket megfogja. Érzésem szerint ebből a gyöngédségből fakad legjobb írásainak legtöbb szépsége.”* (Nyugat 1922. 21.szám)

Hatvany Lajos: *„Gárdonyi kevés szavú ember. Kevés szavú, mert sokat látó. Egylátra látja a sokat, úgy hogy az a sok-sok látnivaló, egyetlen egyszerű egy látnyi, mindent láttató szóban bukkan fel. (…)Nem volt, nincs is magyar író, aki a természet nyugalmas egymásba változó éjjelét-nappalát, évszakát, egyszerűbb szóval és mégis színt, hangot, életet frissebbre keltegetően le tudná írni.* (Nyugat 1923. 22. szám)

Krúdy Gyula: "*bizonyossággal lehet tudni, hogy könyveit azután is olvassák, amikor ő már nem lesz".*

Gárdonyi és Mikszáth

Mikszáth Kálmán Gárdonyi *Figurák* című elbeszéléskötetéhez írt *Előszó*t. *„Ám sok év sok tizenöt kötetjét lapoztam már át, de egyet sem találtam köztük feltűnőbbet, mint fiatal írótársamnak ezt a könyvét, a Figurák-at. Tiszta kék ég alatt derült napsugár mosolyog, – a frissesség harmatja reszket az alakjain. Sok szín, sok szellem s még több elmésség. Csak még az ízlésének kell egy kicsit tisztulnia. Szinte érzem, mikor őt e néhány sorral bemutatom a közönségnek: No most ugyan erős ellenfelet veszek magamnak.”*

A pályakezdő írót "veszedelmes vetélytársaként" méltatta Mikszáth Kálmán, és Gárdonyi alig másfél évtized alatt valóban kora egyik legolvasottabb novellistája lett. Már a fiatal Gárdonyi is írt humoros karcolatokat, anekdotikus tárcákat, legtöbbször álnéven (ilyen például a sikeres politikai karcolatgyűjteménye) humor-rovatokat is szerkesztett különböző lapoknál, de az igazi sikert a ***Magyar Hírlap***ban folytatásban megjelent Göre Gábor – levelek hozták meg számára. Göre Gábor bíró úr annyira hiteles alakként jelent meg, hogy az olvasók izgatottan keresték Lepénd községet.

Nézzünk meg egy részletet *Göre Gábor bíró úr könyvei* közül a 7. kötetből (*A pesti úr*)

„Hamar mögalkuttunk, noha ügön derágá vót, de aszonta nem ér rá sokat beszélni. Engöm a közepire ütetött, a zannyukomat mög a katufrék sógort a vállamra hajoltatta.

-Tessék aszondi mosolyogni.

-Mitsoda?-mondok.

-Nevessenek aszondi.

-Mit nevessünk? mondok. Három forintot kér az úr ijen kis képér, aztán még nevessünk is.”(71-72.)

„A kernyel aszondi, gyöjjenek hát, mutat egy szobát, nem sokkal nagyobbat, mint a fölfelé lyáró hintó vót. Se asztala, se szökrénye, tsak ***egy*** ágy benne a szoba közein, mög egy szék. De az ágy ám ojan finumos fájin úri ágy, hogy tsakugy virított rajta az piros paklany.

- No aszodi, hát lyó lösz-e e?
- Hát mondok, mögmaradunk benne.
- Avval ott hagyott.

Tünődünk osztán, hogy hogyan férünk mög ketten a zágyba, hát ha kinyújtótzkodva alszunk, mögférünk.” (106.)

És most egy Mikszáth karcolat részlete.(*A pénzügyminiszter reggelije)*

„Új mamelukok lépnek be, s az asztalra mutatnak.

- Itt a pénzügyminiszter fog reggelizni.

Bejön Vizsolyi. Éppen oda ül. S amint könyökét ráteszi az abroszra, a palackok s tányérok elkezdenek csörömpölni, mintha mondanák:»Mindjárt itt lesz a miniszter!«De ezt Vizsolyi is észreveszi, és rögtön saját magától kér bocsánatot

Pardon! Hisz itt a miniszter fog reggelizni.

Felugrik, s átjön a szomszéd asztalhoz, ahol nem olyan hófehér a terítő, s hol vegyes képviselők fogyasztják a vörös bort, a sonkát és a sherryt, kiki a saját pártállása szerint.

-Összetévesztettem az asztalt. Ez az átkozott rövidlátásom…

- Ne átkozd - mondja egy kormánypárti -, hisz az tett meg téged elnökünkké."(…)

A mamelukok ajkain megjelenik a nyájas, hódoló mosoly, a szélsők arcáról elfut az elégedetlenség, minden derült, a napsugár besüt az ablakon, a büfébeli Hébe kék szemei igéző fényben tündökölnek, a vajak olvadoznak, a heringek, sajtok pikáns illatokat terjesztenek, minden, de minden olyan ünnepélyes, mert a pénzügyminiszter reggelizik. (…)

Künn két erdélyi képviselő sétál nagy szomorúan. Éppen a székelyek tömeges kivándorlását beszélik. Borzasztó állapotok... a szegény székelyek ***éheznek.***

- Pszt! Ne olyan hangosan! Bent a pénzügyminiszter reggelizik!"

Mikszáth és Gárdonyi írásainak megjelenése idején a humor jobbító szándékú volt, a nemzeti felemelkedést, a társadalmi fejlődést szolgálta. Ha visszagondolunk Gárdonyi életútjára, bármerre járt, humor-rovatot szerkesztett vagy vezetett a lapoknál, ahol megjelent, így Győrben, Szegeden, Budapesten. Ismert Göre Gábor „születési dátuma" a *Magyar Hírlap*ban, és látható, hogy Gárdonyi megtalálta az a hiánypótló formát, ahogyan egy szélesebb olvasói réteget is taníthat, nevelhet.

Végül egy idézet Nagy Endre írásából (Nyugat, 1930. 12. sz.)

„Egyszer egy ebéden összekerültem vele. Amint mondta, akkoriban ép Huysmans-t olvasta. Hárman voltak és Bródy Sándor, hogy kedvét derítse, úgy teregette elébe hedonizmusát, mint a tarka brokátokat. (…)Bródy Sándor elkeseredve fakadt ki:

- Se étel, se ital, se nő! Hát akkor mi az élet értelme?

Gárdonyi lehúnyta fáradt szemét és halkan válaszolta:

- Az életnek egy célja van: hogy az ember lélekben megtisztulva örökre megpihenjen Szűz Mária zsámolyánál.

- Görém! És te hiszel benne?

- Nemcsak hiszek benne. Látom, érzem, mindig feléje repdesek."

Sallai Éva

Irodalom

Keller Péter: *Az élő Gárdonyi-arc,* Bp, Szent István Társulat 2015.

Gárdonyi Géza: *Titkosnapló,* Bp, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1974.

Sík Sándor: *Gárdonyi, Ady, Prohászka: Lélek és forma a századforduló irodalmában*, Bp, 1929.